

УДК 331.556.4 (477)

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(2)-56

МАРГАСОВА В. Г.

НУ “Чернігівська політехніка”

МЕЛЬНИК І. М.

Львівський торговельно-економічний університет

УКРАЇНА В СИСТЕМІ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Виявлено складові міграції та їх вплив на економіку України. Узагальнено основні чинники, які зумовлюють активізацію міграційних процесів, зміну їх спрямованості та структури. Дана оцінка масштабів зовнішньої трудової міграції в Україні та її наслідків. Виявлено, що нестабільні соціально-економічні тенденції в країні, низька оцінка індивідуального життя значної частини її населення трансформуються у бажання багатьох українців виїхати за кордон, принаймні, на роботу чи навчання, або й взагалі на постійне місце проживання. Встановлено, що більшість зовнішніх трудових мігрантів – це активне, мобільне, конкурентоспроможне населення з вищою або неповною вищою освітою, переважно чоловіки з міських поселень. Визначено, що перебіг міграційних процесів у довгостроковій перспективі, передусім, залежить від трансформації соціально-економічної ситуації в країні та формування виваженої державної міграційної політики. При цьому виокремлено оптимістичний та песимістичний сценарії розвитку зовнішніх міграцій.

Ключові слова: зовнішня міграція, міграційна поведінка, міграційна політика, наслідки міграції.

MARGASOVA V.

Chernihiv Polytechnic National University

MELNYK I.

Lviv University of Trade and Economics

UKRAINE IN THE SYSTEM OF INTERSTATE MIGRATION PROCESSES

One of the signs of internationalization and globalization of society, a consequence of unfavorable living conditions, natural disasters is the intensification of international migration. Migration is the most dynamic socio-demographic process, the indicators of which are most reflected in any change in external conditions. The protracted economic and political crisis has made Ukraine one of the most powerful labor donors in Europe. Low wages, unsatisfactory living standards, uncertainty about the future, constant changes of government, corruption and more cause the departure of part of the working population from Ukraine. And according to various studies, this process will not stop in the near future and will not even be reduced.

The components of migration and their impact on the economy of Ukraine are identified. The main factors that determine the intensification of migration processes, changes in their direction and structure are summarized. An assessment of the scale of external labor migration in Ukraine and its consequences is given. It was found that unstable socio-economic trends in the country, low assessment of individual life of a large part of its population are transformed into the desire of many Ukrainians to go abroad, at least for work or study, or even for permanent residence. It has been established that the majority of external labor migrants are active, mobile, competitive population with higher or incomplete higher education, mostly men from urban settlements. It is determined that the course of migration processes in the long run primarily depends on the transformation of the socio-economic situation in the country and the formation of a balanced state migration policy. At the same time, optimistic and pessimistic scenarios of external migration development are singled out.

Key words: external migration, migration behavior, migration policy, consequences of migration.

Постановка проблеми. Однією з ознак інтернаціоналізації та глобалізації суспільства, наслідком несприятливих умов проживання, стихійних та соціальних лих є посилення міжнародної міграції населення. Міграція є найдинамічнішим соціально-демографічним процесом, на показниках якого найбільшою мірою відображається будь-яка зміна зовнішніх умов. Тривала економічна і політична криза зробила Україну одним з найпотужніших донором робочої сили в Європі. Невисока заробітна плата, незадовільний рівень життя, невпевненість у завтрашньому дні, постійні зміни влади, корупція та інше обумовлюють виїзд частини працездатного населення з України. І за даними різних досліджень цей процес у найближчій перспективі не припиниться і навіть не скоротиться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам процесу міграції у різні періоди присвячували свої праці Є. І. Войнова, Е. М. Лібанова, О. А. Малиновська, М. Д. Романюк, М. О. Шульга та багато інших вчених. Акутуальні тенденції міграції населення постійно вивчаються міжнародними та національними організаціями, науковими та урядовими установами. Проте, сучасні риси міграційних процесів дуже динамічно змінюються і потребують постійних досліджень.

Метою статті є аналіз сучасних тенденцій та особливостей зовнішньої міграції в Україні.

Виклад основних результатів дослідження. Міграція – це перетин адміністративного кордону, добровільний чи примусовий просторовий рух осіб чи груп осіб від місця (країни) виїзду до місця (країни) в'їзду за наявності або без неї законних підстав на певний період часу або назавжди, що може вести за собою зміну постійного місця проживання [1]. Найвагомішу частку в Україні й світі загалом займає економічна міграція з метою заробітку та пошуку кращих можливостей реалізації потенціалу людини. Ці міграційні процеси спрямовані до країн з вищим рівнем життя, формуються під впливом різних чинників та розрізняються за складом і масштабом. За дослідженнями Лібанової Е. М. сучасна зовнішня міграція українців складається з 6 компонентів [2], сутність яких та вплив на економіку країни узагальнено в табл. 1.

Оцінити масштаби зовнішньої міграції українців доволі важко. Основними причинами цього є недосконалість обліку населення та їх переїздів, а також неготовність самих мігрантів та їх родичів повідомляти про роботу за кордоном. Поза тим, в Україні проводяться спеціальні загальнонаціональні опитування з цього приводу; Державна служба статистики подає зведені дані щодо міграційних процесів у розрізі територій, віку, статті; представництво Міжнародної організації з міграції в Україні веде свій статистичний облік. Власне за цими даними ми можемо здійснити аналіз сучасних тенденцій зовнішньої міграції в Україні за напрямками та структурними змінами.

Так, тричі за останні 15 років (2008, 2012 та 2017 рр.) Державною службою статистики України були проведені масштабні (приблизно по 40,5 тис. опитаних) загальнонаціональні опитування з цього питання (ОТМ-2008, ОТМ-2012, ОТМ-2017), за результатами яких встановлено, що упродовж 01.01.2005-01.06.2008 за кордоном працювали 1,5 млн мешканців України або 5,1% населення України працездатного віку; упродовж 01.01.2010-17.06.2012 – 1,2 млн осіб, або 3,4% населення відповідного віку; упродовж 01.01.2015-18.06.2017 – 1,3 млн, або 4,5% населення відповідного віку. Отже, за 5 років рівень участі в зовнішніх міграціях 15-70-річних мешканців України зріс на третину [3, 4, 5].

Таблиця 1

Види зовнішньої економічної міграції в Україні

Вид міграції	Суть	Вплив	
		позитивний	негативний
Еміграція	виїзд на постійне місце проживання	сподівання на розширення зв'язків та формування позитивного іміджу країни	скорочення чисельності населення і сукупної робочої сили; втрата ресурсів, витрачених на освіту
Короткотермінова	короткотерміновий виїзд (не більше року)	збільшення грошової маси населення; розширення контактів та соціальних зв'язків; набуття нових знань та навичок, у т. ч. поведінки в демократичному суспільстві	тимчасовий відтік робочої сили; імовірність переходу в довготермінову міграцію; послаблення фізичного і психологічного здоров'я мігрантів та членів їх сімей
Маятникова	короткотерміновий виїзд (до 3 місяців) на постійній основі		
Довготермінова	виїзд для роботи за контрактом на тривалий період часу (більше 1 року)	додаткові джерела інвестування в домогосподарства і економіку країни; піднесення загального світового розвитку	брак кадрів на вітчизняних підприємствах; соціально-демографічні проблеми; незворотні втрати вітчизняної нау-ки, освіти, медицини; трансформація в еміграцію
Довготермінова "brain drain"	виїзд висококваліфікованих науковців, медиків та інших кадрів на тривалий період часу (більше 1 року)		
Освітня	виїзд для здобуття освіти	розширення контактів та зв'язків; набуття навичок поведінки в демократичному суспільстві	подальше працевлаштування молоді за кордоном; проблеми розвитку вітчизняних закладів освіти; економічно-демографічні наслідки

Офіційна державна статистика узагальнює дані про загальний міграційний рух населення України і публікує дані щодо кількості прибуттів-вибуттів. При цьому кількість вибулих осіб визначається за відомостями про зняття з реєстрації місця проживання. Це означає, що офіційні статистичні дані про міждержавну міграцію свідчать, у переважній більшості, про обсяги еміграції. Тоді як дані про тимчасову короткотермінову, не говорячи вже про маятникову, практично відсутні. Ними умовно може бути інформація Державної прикордонної служби України стосовно перетину кордонів. Але, знов ж таки, до таких звітів включено всіх осіб, без врахування мети і тривалості їх поїздки. Поза тим, узагальнення різноманітних досліджень за тематикою розвитку міграційних процесів дозволяє зробити ряд узагальнень.

Як зазначалося вище, економічна міграція населення в першу чергу пов'язана із несприятливими умовами, які спонукають до пошуку кращих. На розвиток сучасних міграційних процесів в Україні протягом останніх п'яти років впливають кілька важливих факторів, а саме:

- військовий конфлікт на Сході України;
- недостатньо рішучі й послідовні політичні, соціальні та економічні реформи;
- набуття безвізового режиму з Європейським союзом;

– наявність розгалуженої міграційної мережі (інколи неформальної і нелегальної), що сформувалися в результаті активної участі українців у трудових міграціях за кордоном.

Розвиток економіки України то активізується, то сповільнюється (рис. 1). Після кризи 2014-2015 р. вона поступово відновлювалася, проте в 2020 р. знову ситуація погіршилася, що, в першу чергу, обумовлено світовою пандемією COVID-19 і запровадженням карантинних заходів.

На тлі спаду економіки спостерігається зростання рівня безробіття (9,5% у 2020 р. проти 8,2% у 2019 р.) та заробітної плати (рис. 2). За останнім показником Україна є на останніх місцях серед європейських країн із середньомісячним доходом у 376 євро, а це зумовлює той факт, що за межею бідності залишається понад 10 млн. громадян.

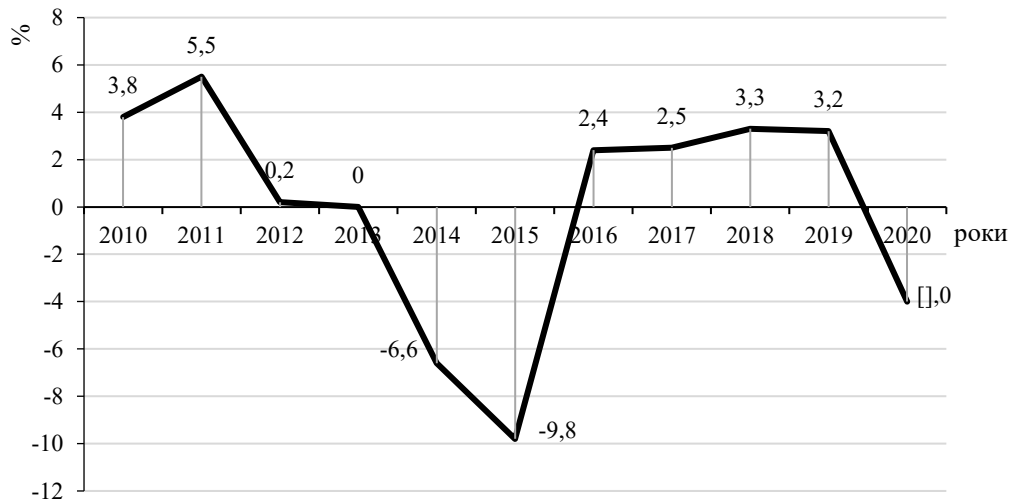

Рис. 1. Реальний ВВП України в 2010-2020 рр., зміни у відсотках до попереднього року [6]

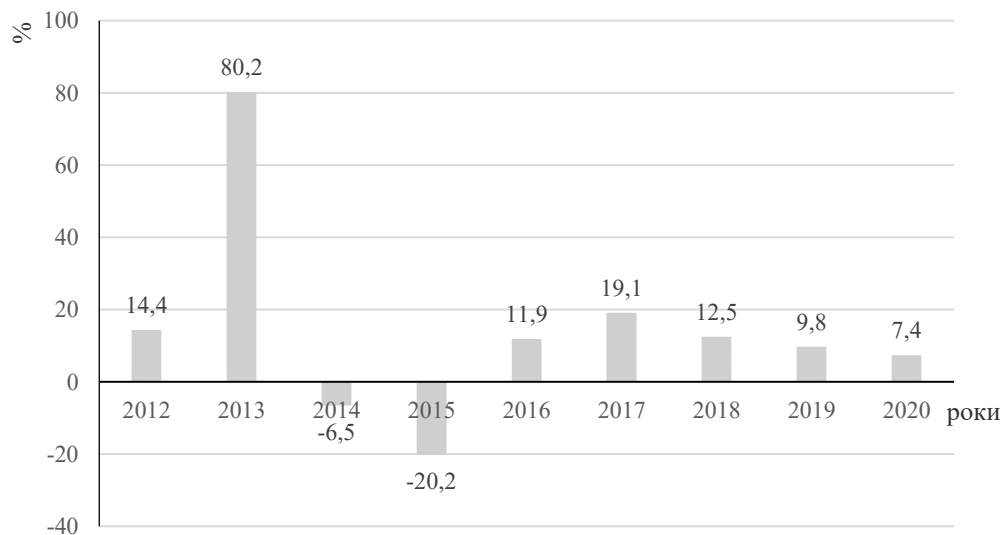

Рис. 2. Динаміка середньомісячної реальної зарплатної плати в 2010-2020 рр., у відсотках до попереднього року [6]

Інтенсифікації транскордонної мобільності населення сприяло набуття Україною у червні 2017 р. безвізового режиму поїздок до Європейського союзу. Із червня 2017 по червень 2019 прикордонники зафіксували 42,6 млн перетинів громадянами України кордону з ЄС, серед яких 9,2 млн за біометричними паспортами, у т. ч. майже 3 млн без віз. Протягом другого року безвізу (червень 2018 – червень 2019) у безвізовому порядку громадяни України здійснили 2,35 млн поїздок до ЄС, що у 4,2 рази більше, ніж протягом першого року його дії (червень 2017 – червень 2018) [7]. За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології Національної академії наук, лише протягом року дії безвізу скористалися можливістю відвідати країни Європейського Союзу 18% дорослого населення, у т. ч. 7,6% подорожували, 5,4% відвідували друзів чи родичів, 4,7% шукали роботу, 0,5% виїздили на навчання, 1,1% відвідували професійні заходи (виставки, конференції). Найчастіше без віз подорожувала Європою молодь до 30 років, особи з вищою освітою. Удвічі частіше, ніж в цілому по Україні, без віз виїздили за кордон мешканці Західної України [8].

Міграційна присутність українців в Європі зростає. За даними Євростату, кількість чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України на території ЄС-28 протягом останнього десятиліття подвоїлася і становила у 2018 р. близько 1,2 млн. Найбільше українців проживали в Польщі (442 тис. ос.), Італії (234 тис. ос.), Чехії (132 тис. ос.), Німеччині (121 тис. ос.) та Іспанії (92 тис. ос.) [9]. Кількість уперше оформлених дозволів на перебування, що швидко зростала в 2013-2017 роках, у 2018 р. зменшилася, однак лишається найбільшою в порівнянні з іншими країнами походження мігрантів – 527 тис. Переважна більшість із них (78%) видана в Польщі. Майже 90% цих дозволів короткострокові (3-12 місяців), видані у зв'язку з виконанням оплачуваної роботи (65%) [10].

Важливий вплив на міграційні ритми населення має життєвий цикл особи, її вікові характеристики, пов'язані з низкою важливих соціально-демографічних подій. Розподіл мігрантів за різними віковими групами подано на рис. 3.

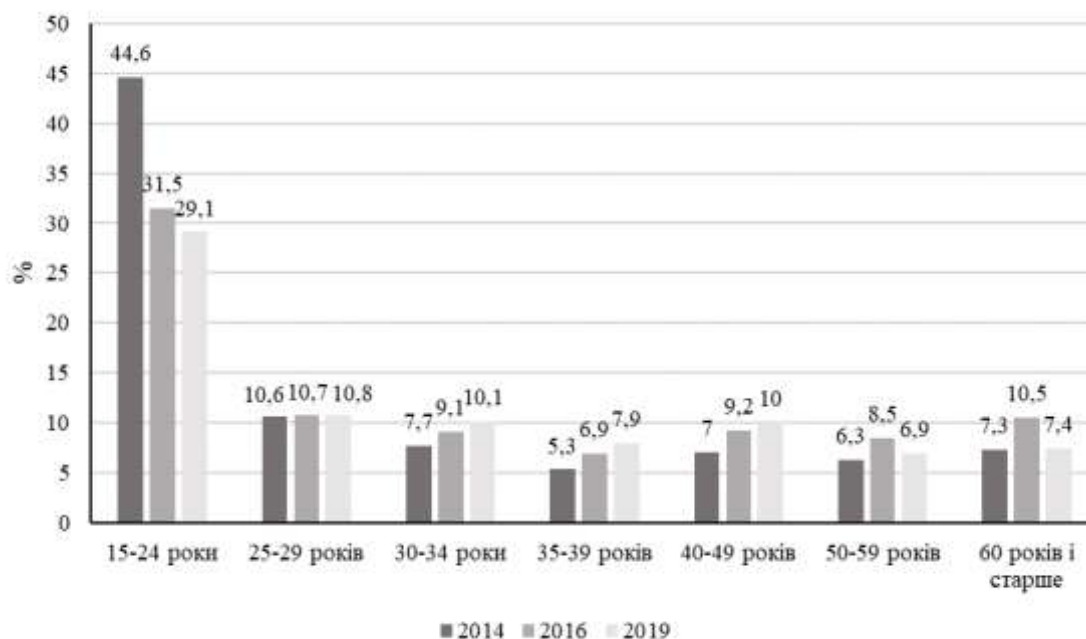

Рис. 3. Частка трудових мігрантів серед населення різних вікових груп, % [6]

Наведені дані свідчать, що за останні 5 років віковий розподіл українських мігрантів не зазнав суттєвих змін. Так, найбільше мігрують особи віком 15-24 роки. Але їх частка за аналізований період суттєво зменшилася. Фактично, дані за цією віковою групою свідчать про масштаби освітньої міграції, пік якої припадав на 2014 рік. Це, на нашу думку, пов'язано у першу чергу з розчаруванням молоді після революції Гідності та початком військових дій на Сході України. Але, якщо просумувати частку мігрантів активного працездатного віку (30-49 років), то їх кількість значно зросла – з 20 до 28 відсотків. А це і є свідченням зростання обсягів коротко- та довготермінової міграції.

Переважають особи молодих вікових груп серед мігрантів пояснює Д. Маккензі, виділяючи три групи факторів: індивідуальні, сімейні та соціальні [11]. Першу групу факторів дослідник пов'язує з особливостями фінансових, психологічних та інших ресурсів, що інвестуються у міграцію особами різних вікових груп: він доводить, що молоді необхідно докласти менше зусиль для переїзду за кордон, причому очікувані дивіденди від міграції для них виявляються вищими, у порівнянні зі старшим населенням, крім того вони отримуватимуть їх протягом більш тривалого часу. Сімейні фактори визначаються роллю і місцем молоді у складі домогосподарств. На міграційну поведінку в цьому разі можуть впливати сімейні обов'язки особи, які у різних соціально-економічних контекстах є неоднаковими. З одного боку, наприклад, наявність малолітніх дітей у молодих жінок може стримувати їх від міграції за кордон з огляду на необхідність піклування, з іншого – це може бути додатковим стимулом виїзду для них або інших членів домогосподарства. Крім того, у країнах, що розвиваються, де рішення про виїзд за кордон досить часто приймається на рівні домогосподарства, є велика вірогідність того, що за кордон відрадіть молодших членів родини для вирішення основних потреб усього домогосподарства. Соціальні фактори отримують свою значимість через соціальні мережі. З огляду на первинні механізми підвищеної схильності молоді до виїзду за кордон у суспільстві може сформуватися своєрідна “молодіжна субкультура” міграції, де потенційні мігранти переважно будуть формуватися з осіб молодших вікових груп, оскільки така поведінка вважається очікуваною та прийнятною для них.

Статеві структура міграційних процесів відрізняється з огляду на їх природу та рушійні сили. Загалом, у свідомості громадськості міграційна активність жінок є меншою порівняно з чоловічими міграціями. Така ситуація викликана реальними обставинами у світі. В Україні на законодавчому рівні не існує обмежень щодо реалізації прав на працю, вибору місця проживання чи бід-яких інших переміщень. З огляду на це, наявність певної статистичної диференціації міграційних процесів може бути пояснена виключно соціально-економічними та психологічними факторами. Так, за даними офіційно зареєстрованих вибулих з України мігрують більше жінки (56,5% від загальної кількості вибулих у 2019 р.) [6], а за даними ОТМ-2017 – характерною є перевага чоловіків (70,4% у 2017 р.) [5].

Розподіл загального масиву мігрантів між міськими і сільськими поселеннями подано на рис. 4, який свідчить, що переважно мігрує міське населення. Але за аналізований період його частка дещо зменшилася. Пояснення цьому є втеча сільського населення від реального погляду на ситуацію в українських селах, де мешканці не мають достатньо інфраструктурних можливостей для гідного життя і праці.

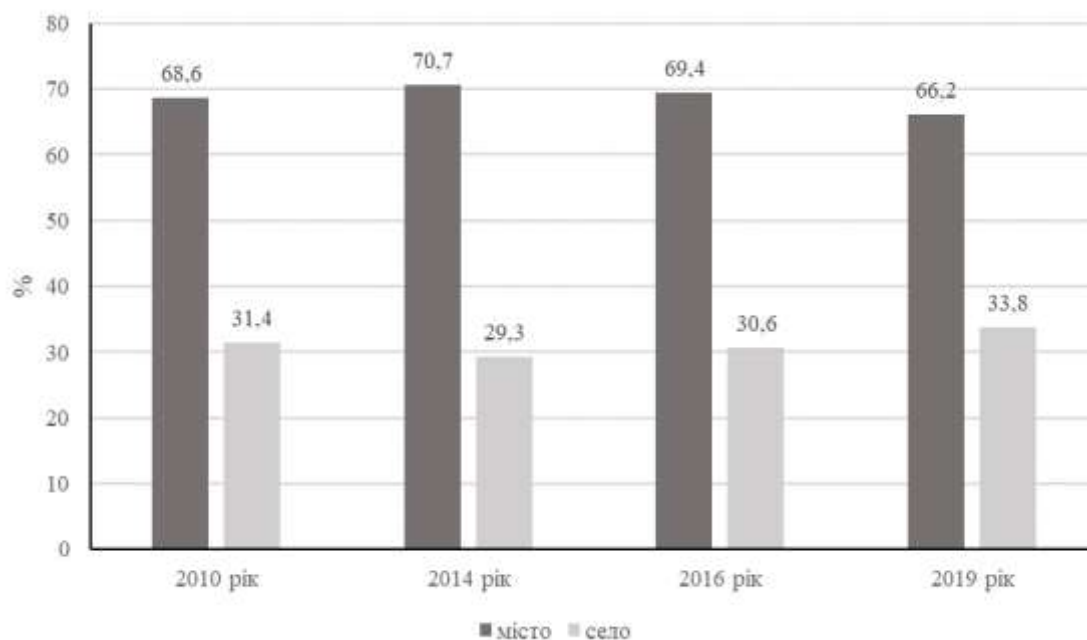

Рис. 4. Розподіл трудових мігрантів за місцевістю проживання до виїзду за кордон [6].

Отже, до участі у зовнішній економічній міграції за демографічними ознаками населення залучається неоднаково, що пояснюється різними соціально-економічними та особистісними факторами. Узагальнено, середньостатистичний трудовий мігрант з України – це чоловік з міської місцевості у працездатному віці.

Наступною важливою тенденцією зовнішніх міграційних процесів в Україні є переваги її громадян щодо країн для виїзду на працевлаштування. У цьому аспекті вагоме значення має географічне розташування таких країн, оскільки зі збільшенням відстані зростає обсяг ресурсів, психофізичного навантаження та тривалість адаптації. Тобто, із збільшенням відстані між Україною і країнами, куди мігрант прямує, зменшується ймовірність короткотривалих міграційних переміщень.

Ще у 19 ст. Ернст-Георг Равенштейн, який першим формалізував закономірності міграційних процесів, у роботі “Закономи міграції” [12], писав про те, що міграції найчастіше відбуваються на короткі відстані, на довгі дистанції вони спрямовані в основному до великих торгових та промислових центрів. Науковий інтерес щодо виявлення взаємозв'язків між згаданими параметрами не згасав і у пізніших розробках: зокрема можна згадати ще одного дослідника – Ларі С'ястада, який у 60-х роках минулого століття доводив, що інтенсивність міграцій зменшується паралельно до збільшення відстані між пунктами прибуття та вибуття [13].

Відстань між країнами походження та призначення є не єдиним фактором масштабів міграційних потоків між ними. Мова також йде про рівень безробіття, ВВП на душу населення, розмір заробітної плати, особливості міграційної політики, міграційні мережі, культурні та історичні зв'язки між країнами тощо. Безумовно, ці фактори не є універсальними для всіх світових контекстів і мають аналізуватися для кожної країни окремо з наступним знаходженням закономірностей, відмінних та подібних характеристик. Першим етапом для здійснення таких аналітичних розвідок є дослідження розподілу мігрантів за країнами перебування, вивчення трансформації цього показника у часі.

Країнами призначення для трудових мігрантів з України є передусім сусідні країни (Росія, Польща, Чехія), а також країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія) (рис.5). Порівняння даних трьох досліджень ОТМ демонструє переорієнтацію міграційного потоку з раніше панівного східного напрямку, на Росію, на західний (ЄС), передовсім на Польщу.

Найбільш серйозні трансформації, як уже зазначалося, відбулися у кількісних показниках частоти перебування мігрантів в Російській Федерації та Польщі, що частково пов'язане зі стрімким погіршенням відносин України з Росією через окупацію Криму та ескалацію військового конфлікту на Сході. Перетворенню Польщі на основну країну призначення трудових мігрантів з України сприяв введений у Польщі 2008 р. порядок, згідно з яким українці можуть працювати 6 місяців протягом календарного року без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише за заявою працедавця, зареєстрованою місцевою владою (рис. 6). Кількість українців, одночасно зайнятих у польській економіці, оцінюється у 900 тис. осіб. За оцінками Національного банку Польщі, вони забезпечили 11% зростання ВВП країни протягом останніх п'яти років [14].

За даними Державної служби статистики України, близько 70% мігрантів є мешканцями західноукраїнських областей. Проте участь у міграції населення центру, півдня та сходу країни поступово зростає. Дві третини мігрантів – чоловіки. Більшість має середню освіту (64% за даними дослідження ОТМ-

2017). Проте частка осіб з вищою і неповною вищою освітою зростає (33,5% в 2017 р. проти 30,5% в 2012 р.) [5].

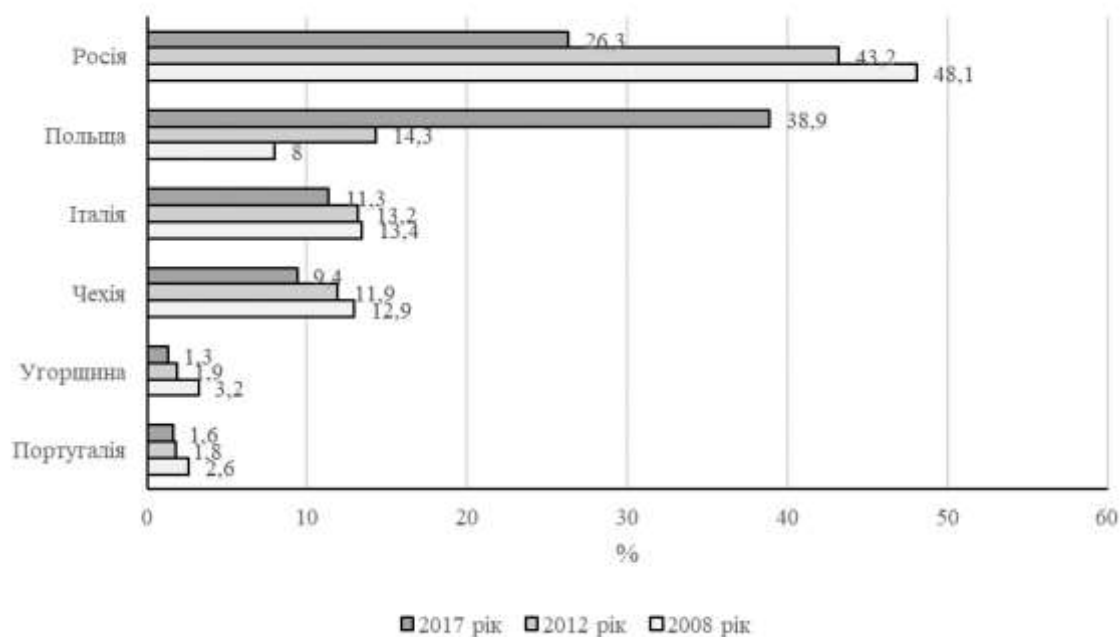

Рис. 5. Країни призначення трудових мігрантів, % [3, 4, 5]

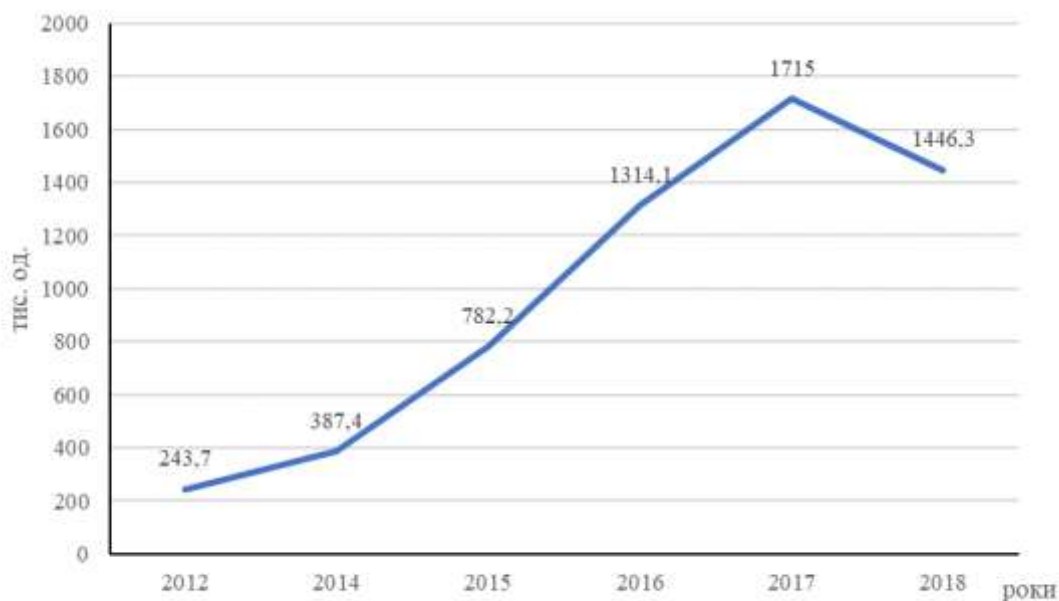

Рис. 6. Кількість зареєстрованих заяв польських працевлаштувачів про наміри працевлаштувати громадянина України [15].

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво (чоловіки) та домашнє господарство (жінки). Водночас зростає зайнятість у промисловості. Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними обстеження, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців [5].

Говорячи про структурні зрушення трудової міграції у розрізі країн виїзду, зауважимо, що, нажаль, відсутні дані за останні роки. Проте, певні узагальнення та публікації дають підстави стверджувати про збереження означених вище тенденцій.

Висновки та напрями подальших досліджень. Вплив міграції на Україну багатогранний. Вона посилює загрозу депопуляції, призводить до втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу і тим самим може перетворитися на чинник гальмування економічного розвитку. Уже сьогодні спостерігається дефіцит працівників практично за всіма видами діяльності, передусім у будівництві (про це повідомляла половина опитаних будівельних компаній) та промисловості. А нинішня соціально-економічна ситуація в

Україні не дає підстав сподіватися на зменшення інтенсивності зовнішніх трудових міграцій у найближчому майбутньому.

Загалом перебіг міграційних процесів у довгостроковій перспективі передовсім залежить від трансформації соціально-економічної ситуації в країні та формування виваженої державної міграційної політики. При цьому можна виокремити два основних сценарії розвитку зовнішніх міграцій:

1) оптимістичний – за умов покращення соціально-економічної ситуації та ефективної міграційної політики відбудеться стабілізація міграційних процесів та поступове повернення частини довгострокових мігрантів, переорієнтація учасників маятникової міграції на внутрішній ринок праці;

2) песимістичний – за умов погіршення соціально-економічної ситуації та відсутності державної міграційної політики відбудеться посилення еміграції висококваліфікованих спеціалістів, інтенсивніше залучення нових контингентів до короткострокової міграції, перехід тимчасової трудової міграції у постійну форму.

У цілому, протягом більшої частини періоду незалежності зовнішня міграція відігравала для України скоріше позитивну, ніж негативну роль, перш за все за рахунок зменшення напруги на вітчизняному ринку праці й відповідного зниження безробіття, а також валютних надходжень від мігрантів. Однак, негативна тенденція до поширення частоти випадків переходу тимчасових трудових міграцій у постійну форму, яка розпочалася на рубежі у 2000-х рр. і посилилася після початку бойових дій на Донбасі, викликає загрозу для майбутнього демографічного розвитку країни.

Література

1. Ровенчак Ольга. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. Політичний менеджмент. 2006. № 2. С. 127-139.
2. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. Демографія та соціальна економіка. 2018. № 2 (33). С. 11-26.
3. Зовнішня трудова міграція населення України. Київ : Український центр соціальних реформ, Державний комітет статистики України, 2009.
4. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. Київ : МОП, Державна служба статистики України, Інститут демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2013.
5. Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень / відп. за випуск Сенік І. В. Київ : Державна служба статистики України, 2017. 36 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/12/bl_ztm_2017.zip.
6. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. За два роки безвізу українці понад 40 млн разів відвідали ЄС. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/11/7217754/>.
8. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / Головні редактори д.е.н. В. М. Ворона, д.соціол.н. М. О. Шульга. Київ : Інститут соціології НАН України, 2018. Випуск 6 (20). 526 с.
9. Міграція в Україні. Цифри і факти / упоряд. О. Малиновська. Київ : Міжнародна організація з міграції. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf.
10. Eurostat: Asylum and Managed Migration. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managedmigration/data/database>.
11. McKenzie, David; Rapoport, Hillel. 2006. Can Migration Reduce Educational Attainment? Evidence from Mexico. Policy Research Working Paper; No. 3952.
12. Ravenstein E. G. The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London. 1885. Vol. 48. No. 2. P. 167-235. URL: https://www.jstor.org/stable/pdf/2979181.pdf?seq=1#page_scan_tab_contents.
13. Schwartz Aba. Migration, Age and Education. Journal of Political Economy. 1976. Vol. 84, No. 4, Part 1. P. 701-720. URL: https://www.jstor.org/stable/1831328?seq=1#page_scan_tab_contents/.
14. Ukrainian immigrants add 11% of Polish GDP growth. URL: <https://notesfrompoland.com/2019/10/31/ukrainianimmigrants-add-11-of-polish-gdp-growth/>.
15. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej : oficjalna strona internetowa. URL: <https://archiwum.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>.

References

1. Rovenchak Olha. (2006). Vyznachennia ta klasyfikatsii mihratsii: nablyzhennia do operatsiinykh poniat [Definition and classification of migrations: approximation to operational concepts]. Politychnyi menedzhment. № 2. S. 127-139 [in Ukrainian].
2. Libanova E. M. (2018). Zovnishni trudovi mihratsii ukrainsiv: masshtaby, prychyny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. № 2 (33). P. 11-26 [in Ukrainian].
3. Zovnishnia trudova mihratsiia naseleння Ukrainy [External labor migration of the population of Ukraine] (2009). Kyiv : Ukrainyskyi tsentr sotsialnykh reform, Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
4. Zvit shchodo metodolohii, orhanizatsii provedennia ta rezultativ modulnoho vybirkovoho obstezhennia z pytan trudovoi mihratsii v Ukraini [Report on the methodology, organization and results of the modular sample survey on labor migration in Ukraine] (2013). Kyiv : MOP, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Instytut demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen NANU [in Ukrainian].
5. Zovnishnia trudova mihratsiia (za rezultatamy modulnoho vybirkovoho obstezhennia) [External labor migration (according to the results of the modular sample survey)] (2017). Statystychnyi biuletyn / vidp. za vypusk Senyk I. V. Kyiv : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 36 p. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/bl/12/bl_ztm_2017.zip [in Ukrainian].

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]: ofitsiynyi sait. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Za dva roky bezvizu ukraintsi ponad 40 mln raziv vidvidaly YeS [During two years of visa-free travel, Ukrainians have visited the EU more than 40 million times] (2019). Ukrainska pravda. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/11/7217754/> [in Ukrainian].
8. Ukrainske suspilstvo: monitorynh sotsialnykh zmin [Ukrainian society: monitoring of social change] (2018)/ Holovni redaktory d.e.n. V. M. Vorona, d.sotsiol.n. M. O. Shulha. Kyiv : Instytut sotsiologii NAN Ukrainy. Vypusk 6 (20). 526 p. [in Ukrainian].
9. Migrantsii v Ukraini. Tsyfry i fakty [Migration in Ukraine. Facts and figures] (2019). Uporiad. O. Malynovska. Kyiv : Mizhnarodna orhanizatsiia z migrantsii. Retrieved from https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf [in Ukrainian].
10. Eurostat: Asylum and Managed Migration. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managedmigration/data/database> [in English].
11. McKenzie, David; Rapoport, Hillel. (2006). Can Migration Reduce Educational Attainment? Evidence from Mexico. Policy Research Working Paper; No. 3952 [in English].
12. Ravenstein E. G. (1885) The Laws of Migration. Journal of the Statistical Society of London. Vol. 48. No. 2. R. 167-235. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/pdf/2979181.pdf?seq=1#page_scan_tab_contents [in English].
13. Schwartz A. (1976). Migration, Age and Education. Journal of Political Economy. Vol. 84, No. 4, Part 1. P. 701-720. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/1831328?seq=1#page_scan_tab_contents/ [in English].
14. Ukrainian immigrants add 11% of Polish GDP growth. Retrieved from <https://notesfrompoland.com/2019/10/31/ukrainianimmigrants-add-11-of-polish-gdp-growth/> [in English].
15. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej [Ministry of Family, Labor and Social Policy]: oficjalna strona internetowa. Retrieved from <https://archiwum.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> [in Polish].

Надійшла / Paper received : 11.07.2020
Надрукована / Paper Printed : 28.09.2020